

กระบวนการขับเคลื่อน ผี พรานหมัน พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชน
บ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the
appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon
district, Kalasin Province

พระครูวิบูลวุฒิกร, ดุสิต ศรีโคตร, และ เกวาลี ศรีโคตร*

Phrakhru Wibulwuthikorn, Dusit Srikod, and Kewalee Srikod*

วัดอโศการาม ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

Asokaram Temple, Yod Kang Subdistrict, Namon District, Kalasin Province

*Corresponding author e-mail: ok_1902@hotmail.com

Received 18/03/2021

Revised 22/04/2021

Accepted 25/04/2021

บทคัดย่อ

การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคมไทยในทุกๆระดับนั้นมีความสำคัญยิ่ง ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้ระบุไว้ว่า การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตบนหลักการพื้นฐานสำคัญที่คนไทยต้องมีความรู้ ใฝ่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวัง มีสำนึกในศีลธรรมและจริยธรรม การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อน ผี พรานหมัน พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มเป้าหมาย: พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ครู ตัวแทนชาวบ้าน จำนวน 98 รูป/คน ในชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) ซึ่งมุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research : PAR)โดยกระบวนการจัดกิจกรรม และกระบวนการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Observation) ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษากระบวนการชุมชนการระดมธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกงอำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการสนทนาและการสนทนากลุ่มย่อยกลุ่มเป้าหมายได้วิเคราะห์ร่วมกันเห็นว่ากระบวนการชุมชนการระดมธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนชุมชนบ้านยอดแกง มีอยู่ 5 ขั้นตอนคือ การสร้างกลุ่มคน การสถาปนากลุ่ม การออกแบบกิจกรรมกลุ่ม การขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่ม การเสริมสร้างพลังเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่ม

[47]

Citation:

พระครูวิบูลวุฒิกร ดุสิต ศรีโคตร และ เกวาลี ศรีโคตร. (2564). กระบวนการขับเคลื่อน ผี พรานหมัน พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 1 (2), 47-66.

PhrakhruWibulwuthikorn, Srikoe, D., & Srikote, K. (2021). Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 1 (2), 47-66; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2021.9>

2. จากการศึกษากระบวนการชุมชนการระตะธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนชุมชนบ้านยอดแกง ตำบล ยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์พบว่า (1) หลังสร้างการรับรู้แก่กลุ่มเป้าหมายถึงฐานคิดและคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการระตะธรรมแล้ว กลุ่มเป้าหมายมีท่าทีที่ตอบรับ จนแสดงความเป็นเจ้าของชุมชนการระตะธรรมจึงได้สถาปนากลุ่มชุมชนการระตะธรรมขึ้น (2) หลังสถาปนากลุ่มจึงออกแบบ กำหนดกิจกรรมขับเคลื่อนเพื่อสร้างจิตสำนึก ความตระหนักในความเป็นชุมชนการระตะธรรม (3) การสร้างพลังความเป็นชุมชนการระตะธรรมให้กับกลุ่ม เติมเสริมพลังให้แกร่งขึ้นด้วยการสร้างกลุ่มเยาวชนการระตะธรรมขึ้นมา

คำสำคัญ: กระบวนการขับเคลื่อน, การพัฒนาคุณธรรม, ต้นทุนศรัทธาเดิม

Abstract

Immunity for Thai society at all levels is of paramount importance. In the 12th National Economic and Social Development Plan it is stated that; Adhering to the philosophy of sufficiency economy as a guideline for living life on the basic principles that Thai people must have knowledge to learn, make decisions with caution, have a sense of morality and ethics, etc. Therefore, this research aims to study the process of driving ghosts, Brahmins, Buddhists for moral development on the appropriate original cost of faith in Ban Yod Kang community, Yod Kang sub-district, Namon district, Kalasin province. Target groups: monks, community leaders, village sages, teachers, representatives of 98 villagers in Ban Yod Kang community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin province. This research is Participatory Action Research (PAR) through activities and participatory observation processes. The results showed that:

1. Study of community process of reverence and dharma that is appropriate to drive the community: From the discussion and discussion in small groups, the target groups have analyzed together and see that there are 5 steps of the community process of reverence that are suitable for driving the Ban Yot Kang community. Sections include group building, group formation, group activity design, group activity drive, empowerment for group learning.

2. The community process of reverence to Dharma that is appropriate to drive the community found that (1) After raising awareness to the aunt group, referring to the thinking base and the 8 characteristics of the community of reverence for Dharma,

[48]

Citation:

พระครูวิบูลวุฒิกร ดุสิต ศรีโคตร และ เกวลี ศรีโคตร. (2564). กระบวนการขับเคลื่อน ฝั พราหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้าน ยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 1 (2), 47-66.

PhrakhuWibulwuthikorn, Sriko, D., & Sriko, K. (2021). Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 1 (2), 47-66; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2021.9>

Which the target group has the attitude that they accept and show ownership of the reverent community, therefore, the reverent community group has been established. (2) After the establishment of the group, we design and set up activities to drive to raise awareness and awareness of being a community with respect to Dharma. (3) To build the power of a reverent community for the group, to strengthen it by creating a long-standing group of reverence.

Keywords: Driving Process, Moral Development, Original Faith Cost

บทนำ

การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคมไทยในทุกๆระดับนั้นมีความสำคัญยิ่ง ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้ระบุไว้ว่า การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตบนหลักการพื้นฐานสำคัญที่คนไทยต้องมีความรู้ ใฝ่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวัง มีสำนึกในศีลธรรมและจริยธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร อดทน มีสติปัญญาจะนำไปสู่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง สามารถดำเนินชีวิตอย่างสมดุลทุกด้าน การสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทยตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย สร้างจิตสำนึกที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน บนความแตกต่างหลากหลายวัฒนธรรม เพื่อเป็นฐานในการก้าวไปสู่สังคมที่มีความใส่ใจและแบ่งปันต่อผู้อื่น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560) อีกทั้งกระแสวัฒนธรรมเสมือนจริงที่แพร่เข้ามาผ่านโลกโซเชียล ทำให้มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมมากขึ้น มีอิทธิพลและวิจารณ์ญาณในการเลือกรับ-ปรับ-ใช้วัฒนธรรม ส่งผลให้ค่านิยมไทยมีกาปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรม ที่รับมา เด็กและเยาวชนที่ยังไม่มีภูมิคุ้มกันดีพอหรือขาดวิจารณญาณกลั่นกรอง จะเสี่ยงต่อการรับวัฒนธรรมที่ไม่ดีงามมาใช้โดยง่าย นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมเสมือนจริงในเชิงของการสร้างปัญหามากกว่าเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความสัมพันธ์กับคนรอบข้างลดลงสร้างพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้น นำไปสู่ความแตกแยกในครอบครัว และการมีส่วนร่วมในสังคมลดลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560)

ในช่วงระยะเวลาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่บ่งชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงไปในทุกด้านอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกาภิวัตน์นั้น ใน ขณะเดียวกันกระแสดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกงอำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์โดยยากต่อการหลีกเลี่ยง ก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมแก่ชุมชน มีสัญญาณบ่งบอกว่าคนส่วนหนึ่งเริ่มเสื่อมถอยคุณธรรมจริยธรรม ห่างเหินจากวัด ห่างพุทธศาสนาและพระธรรมคำสอนในการให้กระทำกรรมดี ทั้งยังลุ่มหลงในโลกียะและ

อวิชา เสพสุรายาเมาอย่างขาดความยั้งคิดและไร้สติ ไม่คำนึงถึงความงดงามถูกผิดชั่วดีมีการคบชู้ชายหญิง มีค่านิยมที่เป็นปัจเจกมากขึ้น เริ่มไม่พึ่งพาซึ่งกันและกัน จากเดิมเคยลงแขกทำนา ขอแรงสร้างบ้าน งานบวช งานแต่งงาน ปัจจุบันล้วนกลับกลายเป็นต้องจ่ายจ้างแรงงาน ขาดการแบ่งปันและเอื้ออาทรต่อกัน พึ่งพากันยาก อีกทั้งเริ่มขาดการพึ่งพาตนเองจากที่เคยเผาถ่านไม้ใช้กลับต้องพึ่งแก๊สหุงต้มเพียงอย่างเดียว ข้าวคั่ว พริกป่นเคยทำกินเองก็เปลี่ยนเป็นซื้อจากตลาด ข้า ตะไคร้ ใบมะกรูดผักสวนครัวไม่ปลูกกิน อาหารการกินต้องพึ่งพารถกับข้าว (รถพุ่มพวง) กับข้าวสำเร็จรูปเข้าแทนที่การหุงหา คนเริ่มมีวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมเมืองมากขึ้น เครื่องนุ่งห่มจากเคยถักทอตัดเย็บเองกลับกลายนิยมซื้อหาเสื้อผ้าตามแฟชั่นเมือง จนหาความเป็นเอกลักษณ์ของชนบทไม่พบเจอ

อย่างไรก็ตามมีงานวิจัยที่พบว่าปัจจัยทางสังคมที่มีส่วนช่วยในการรักษาวัฒนธรรมของชุมชน พบว่า ชุมชน มีการสร้างข้อตกลง กลไกในการควบคุม และจัดระเบียบชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นส่วนช่วย ในการรักษาวัฒนธรรมของชุมชน และกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในกระบวนการมีส่วนร่วม ของคนในชุมชนในการสร้างระเบียบชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด (พะเยา นุเสนา. 2562) นอกจากนี้ อัจฉรา ชลายนนาวิณ (2560) ยังพบว่า ภูมิปัญญา มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ (1) มิติในฐานะผู้นำทางความคิดเพื่อให้ชุมชน ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น (2) มิติในการสร้างแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมแก้ปัญห (3) มิติของการสร้างแนวทางการพัฒนาในรูปแบบองค์รวม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีการยอมรับร่วมกันมีการถ่ายทอดและการเรียนรู้และถือเป็นมรดกทางสังคม การรักษาวัฒนธรรมขึ้นกับบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งส่งผลต่อระบบคุณค่าทั้งวัฒนธรรมระดับชาติและท้องถิ่น ในระดับท้องถิ่นคุณค่าวัฒนธรรมไม่เพียงอยู่ที่การทำให้เกิดระเบียบในสังคมเท่านั้น แต่อยู่ที่การแสดงออกถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ เป็นทุนของการพัฒนาสังคม ชุมชน และตนเอง วัฒนธรรมจึงสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นดังที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2546) เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง เพราะเป็นรากฐานของสังคมที่มีการสั่งสมสืบทอดมาเป็นความรู้ที่อยู่กับตัวคนและติดแผ่นดินกล่าวคือได้สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตผู้คน ซึ่งเกิดจากการปรับตัวให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เสรี พงศ์พิช (2547) ยังเห็นว่า ภูมิปัญญาเป็นศิลป์เป็นความรู้ที่มีคุณค่าตั้งงามผู้ใดคิดค้นไม่ใช่เพียงสมองเท่านั้น แต่ทำด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติและจิตวิญญาณ ไม่ว่าจะท้องถิ่นใดย่อมปรากฏถึงภูมิปัญญาแสดงออกทั้งในเอกลักษณ์และพหุลักษณะโดยเฉพาะในสังคมพหุวัฒนธรรมภูมิปัญญาย่อมปรากฏถึงความหลากหลายในพื้นที่ มีผู้คนหลากหลายศาสนาและวัฒนธรรม มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมคือระบบคิด โลกทัศน์หรือความเชื่อ ซึ่งแสดงออกมาหลายลักษณะ เช่น วัตถุ สิ่งของ เครื่องใช้ พิธีกรรม แบบแผนความประพฤติ มีกลไกในการถ่ายทอดวัฒนธรรมมาช่วยสำหรับการปรับตัว (ปิยะ กิจถาวร, 2547; ปัญญา เทพสิงห์ และเก็ตถวา บุญปรากฏ. 2559 :20)

[50]

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งแต่เดิมเป็นชุมชนชนบทที่อยู่อาศัยจากที่เคยปลูกสร้างเป็นบ้านไม้สองชั้นใต้ถุนสูงเพื่อไว้ใช้ประโยชน์สารพัดกิจกรรมของคนในครอบครัวหรือเป็นศูนย์เสวนากับเพื่อนบ้าน ถูกปรับเปลี่ยนเป็นบ้านสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก ใต้ถุนสูญหาย ไม่สามารถลอดผ่านไปบ้านโน้นเรือนนี้ได้ดังเดิม ทั้งยังถูกสกัดกั้นด้วยรั้วคอนกรีตสำหรับเข้าไปอีก ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ภูมิปัญญาเดิมของชุมชนแทบสูญสลาย คนส่วนใหญ่มุ่งหน้าไปโรงพยาบาลอำเภอ แม้จะเป็นการเจ็บป่วยเพียงโรคพื้นฐานเช่น โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ทั้งยังมีค่านิยมที่มุ่งแสวงหาความสุขส่วนตนและคำนึงถึงประโยชน์แต่พวกพ้องมากกว่าส่วนรวม เกิดการบุกรุกครอบครองที่สาธารณะอย่างไม่ละอาย บางรายถึงกับถือครองเอาเป็นของตน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติถดถอย สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความเปราะบางจนนำไปสู่ปัญหาทางสังคมมากขึ้น ทั้งการหย่าร้าง เกิดความรุนแรงในครอบครัวโดยเฉพาะในเด็กและสตรี ปัญหาสังคมในหมู่เด็กและเยาวชนเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องได้รับการแก้ไข การเลียนแบบเอาอย่างวัฒนธรรมต่างแดนที่อ้างความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งเน้นการบริโภคเกินความจำเป็น ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ไม่ดำรงตนในทางพอเพียง อันส่งผลทำให้ครอบครัวมีแนวโน้มอ่อนแอและขาดความอบอุ่น เพราะพ่อแม่มีวแต่มุ่งหาเงินมาจุนเจือครอบครัวเพื่อให้มีชีวิตที่ดีกว่า หรือล้นพอกับความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยของลูก ๆ หรือเพื่อความทัดเทียมหน้าตาทางสังคม จนลืมเวลาใกล้ขีดอบรมสั่งสอนลูก ๆ ปลดปล่อยให้เพื่อนเป็นผู้ชี้แนะและให้ความอบอุ่นแทน ทั้งยังเกิดแนวโน้มคนในชุมชนขาดความไว้นใจเชื่อใจและขาดการมีส่วนร่วมทางสังคม ชุมชนอยู่ร่วมกันแบบสวมหน้ากากเข้าหากัน ยกย่องต่อหน้าินทาว่าร้ายลับหลัง กลั่นแกล้งแข่งด่า กล้าใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหามากขึ้นยิ่งในสภาวะความคิดเห็นทางการเมืองแตกเป็นขั้ว ๆ ยิ่งทำให้ขาดความไว้นใจเชื่อใจกันทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน ไม่กล้าเปิดเผยความคิดเห็นทางการเมือง ขาดความร่วมมือหากเป็นขั้วการเมืองตรงกันข้าม เด็กและเยาวชนขาดความรู้สึกรักชาติ ขาดศีล สมาธิ ปัญญา หลงไหลไปกับค่านิยมฝรั่ง เกาหลี ญี่ปุ่นที่มอมเมา ไม่หวั่นไหวในวัฒนธรรมที่มีรากเหง้าอันงดงามของตน ขาดความรู้ในกาลเทศะ ขาดความเคารพตนเองและผู้อื่น อันเป็นความเสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

อยู่ต่อมาปี พ.ศ. 2459 ในสมัยนั้นคนกลับมาเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยมากอีกครั้ง จึงมีความคิดของคนในสมัยนั้นว่าผีป่ามาทำให้ไม่สบาย และไม่มีที่พึ่งทางใจ ความเชื่อของคนสมัยนั้นคิดว่าพวกเรามาตั้งบ้านไม่ได้ตั้งหลักบ้าน จึงไม่อยู่เย็นเป็นสุข แล้วมีการประชุมกันปรึกษาหารือกันว่าเราจะตั้งหลักบ้านขึ้นที่ป่าใกล้บ้านคือดอนเจ้าปู่ตาในปัจจุบันนี้ ก็ได้พูดกันในที่ประชุมว่าถ้าเราจะตั้งหลักบ้านเราจะไปอันเชิญผีเจ้าปู่ตาที่ไหนมาเป็นเจ้าปู่ตาประจำที่ดอนเจ้าปู่ หรือเจ้ามเหสักข์หลักบ้านยอดแกง ในที่ประชุมจึงมีมติว่าจะไปอันเชิญผีเจ้าปู่ตาที่บ้านเกิดบ้านเก่า ที่ตัวเองเคยอยู่มาก่อนคือบ้านนามนใหญ่ และบ้านแกเปะ พอตกลงกันเรียบร้อยแล้ววันต่อมาผู้ใหญ่บ้านผู้เฒ่าผู้แก่ และชาวบ้านยอดแกงจึงไปอันเชิญผีเจ้าปู่ตาที่ดอนคำแม่เปะ บ้านแกเปะ บ้านนามนใหญ่ ชื่อผีเจ้าปู่ตาว่าเจ้าปู่คำเคือบ ในปี พ.ศ.2459 พอ

[51]

Citation:

พระครูวิบูลวุฒิกร ดุสิต ศรีโคตร และ เกวลี ศรีโคตร. (2564). กระบวนการขับเคลื่อน ผี พราหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทูลศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 1 (2), 47-66.

PhrakhuWibulwuthikorn, Sriko, D., & Sriko, K. (2021). Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 1 (2), 47-66; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2021.9>

อันเชิญผีเจ้าปู่ตาคำเคือบมาอยู่แล้ว จึงมีการแต่งตั้งคัดเลือกผู้จะดูแลผีเจ้าปู่ตา ชาวบ้านเรียกว่ากะจ้ำผู้ดูแลเลี้ยงผี จึงมีกะจ้ำ

เมื่อมีผีเจ้าปู่ตา มีนายกะจ้ำแล้ว ชาวบ้านก็อยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา ในปี พ.ศ. 2462 จึงมีการตั้งวัดบ้านยอดแกงขึ้นประจำหมู่บ้าน ปัจจุบัน คือวัดโศการาม ในสมัยนั้นได้นิมนต์ พระสี มาอยู่เป็นเจ้าอาวาส จึงมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในด้านศาสนา ชาวบ้านยอดแกง จึงมีสิ่งที่เป็นสิริมงคล อยู่สองอย่าง คือผี เจ้าปู่ตา มีปราชญ์ชาวบ้านคือพรหมณ์หรือกะจ้ำ และพระพุทธรูปศาสนา คู่กับบ้านยอดแกงตลอดมา อัตลักษณ์ สาระคุณค่าของประเพณี (ภูมิหลัง ความเชื่อ อัตลักษณ์ที่โดดเด่น ความสำคัญ และคุณค่าทางสังคม จิตใจ วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน) การปลูกศรัทธาความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าแล้วแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ นับถือพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ด้วยกาย วาจา ใจ ตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอน หรือระลึกนึกถึงพระคุณของพระองค์อยู่เสมอ ๆ ให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น หรือไม่เอาเรื่องของพระพุทธเจ้ามาล้อเล่น เพื่อความสนุกสนานเฮฮา เหล่านี้เป็นต้น

ดังนั้นด้วยเหตุผลดังกล่าวคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการวิจัยกระบวนการขับเคลื่อน ผี พรหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อน ผี พรหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่งานวิจัย: ชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย: พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ครู ตัวแทนชาวบ้าน จำนวน 98 รูป/คน ในชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตระยะเวลา: การศึกษากระบวนการขับเคลื่อน ผี พรหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ เมษายน - กันยายน 2562

ขอบเขตด้านเนื้อหา: การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดประเด็นที่จะทำการศึกษา ประกอบด้วย ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมผี พรหมณ์ พุทธ ในชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

และศึกษากระบวนการขับเคลื่อน ผี พรหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชน เพื่อคนในชุมชนมีคุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสร้างสุขอย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีการวิจัย

ผี พรหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิม เป็นนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) ที่มุ่งเน้นเพื่อเปลี่ยนค่านิยมของคนในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการขับเคลื่อน ที่เหมาะสมในชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชนคือ คนขาดคุณธรรม ค่านิยมที่ดงาม ขาดความเคารพต่อขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม โดยการวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) คือ การวิจัยเชิงปริมาณควบคู่การวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจาก ข้อค้นพบบางอย่างไม่สามารถอธิบายได้ด้วยข้อมูลเชิงปริมาณที่มีอยู่ในกรณีเช่นนี้ นักวิจัยจะใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่อหาข้ออธิบายให้แก่ข้อค้นพบนั้น หรือมีเช่นนั้นนักวิจัยจะดำเนินการศึกษาเชิงคุณภาพไปพร้อม ๆ กับการศึกษาเชิงปริมาณเลยก็ได้ และประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิทยา (Methodology) ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based Research หรือ(CBR) ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีวิธีวิทยา 7 ขั้นตอน คือ (1). แสวงหาตัวนักวิจัย นั่นคือชาวบ้านสามารถเป็นนักวิจัยได้ ไม่จำกัดเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ฯลฯ (2). การพัฒนาโจทย์วิจัย/พัฒนาโครงการวิจัย คือการเข้าใจงานวิจัยแบบ CBR เพื่อเชื่อมโยงปัญหา/ประเด็น (Text) ให้สัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม (Context) (3). การออกแบบวิจัย (4). การทำความเข้าใจร่วม (5). การจัดการข้อมูลซึ่งในขั้นตอน 3),4),5) นี้ เป็นไปตามวิธีวิทยาของการวิจัยทั่วไป โดย CBR เป็นงานวิจัยแบบ Participatory Action Research (PAR) ที่สร้างความเข้าใจร่วมกันที่มีขอบเขตกว้างขวาง ได้สิ่งอื่น ๆ มากกว่าได้ข้อมูล (6). การใช้ประโยชน์จากข้อมูล คือนำไปเป็นแนวทางแก้ปัญหาในพื้นที่/องค์กร คั้นข้อมูลให้ชุมชน นำไปขยายผลสู่กลุ่มอื่น/พื้นที่อื่น เป็นหลักสูตรท้องถิ่น เป็นเนื้อหาการสร้างกลไกการจัดการของชุมชน เป็นนโยบายท้องถิ่น และ (7). การถอด/สรุปบทเรียน ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมของวิธีวิทยา เพราะเป็นการพัฒนาปัญญา/วิธีคิดของคน

2.การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

2.1. การศึกษาวิจัยเอกสารและบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง(Documentary Research) โดยศึกษาจากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์และข้อเขียนต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เริ่มต้นจากการลงพื้นที่สำรวจพหุลักษณะท้องถิ่นร่วมกับชุมชนและมีการสำรวจซ้ำหลายครั้งโดยผู้วิจัยและคณะผู้ช่วย ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการเปิดเวทีชาวบ้าน สัมภาษณ์พระภิกษุ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ครู ผู้ปกครอง ที่สำคัญคือใช้การสังเกตแบบมี

[53]

Citation:

พระครูวิบูลวุฒิกร ดุสิต ศรีโคตร และ เกวลี ศรีโคตร. (2564). กระบวนการขับเคลื่อน ผี พรหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทุนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 1 (2), 47-66.
PhrakhuWibulwuthikorn, Srikoe, D., & Srikote, K. (2021). Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 1 (2), 47-66; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2021.9>

ส่วนร่วม (Participative Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม(Focus Group) ทั้งนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้เตรียมเทคนิคที่ใช้ในกระบวนการและพร้อมจะปรับเปลี่ยนเทคนิคที่ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นจริง ส่วนการเข้าถึงข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการพร้อมด้วยคณะผู้ช่วยวิจัย ในขณะที่เดียวกันที่ชุมชนในฐานะผู้ให้ข้อมูลแล้วยังเป็นผู้ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ซึ่งข้อมูลที่ได้จะทำการเขียนบันทึก (Journal) ลงไว้ในกระดาษชาร์ต ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล หลังจากนั้นผู้วิจัยจะทำการถอดเนื้อหาที่ได้บันทึกไว้เป็นเอกสารทุกครั้งไป ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงประกอบด้วย (1) ข้อมูลจากการสำรวจพหุลักษณะท้องถิ่น (2) ข้อมูลจากเวทีชาวบ้าน (3) ข้อมูลจากผู้รู้(key success)ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้แก่พระภิกษุพรานชัยชาวบ้าน ผู้นำชุมชน (4) ข้อมูลจากเอกสารท้องถิ่น

2.3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) ซึ่งมุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)โดยกระบวนการจัดกิจกรรม และกระบวนการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Observation)

ผลการวิจัย

ปรากฏการณ์ทางสังคมชุมชนบ้านยอดแกงที่คนในชุมชนยังคงเห็นคุณค่าและยึดถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเคารพร่วมกันมีอยู่สองประการคือ ประการแรก คนเคารพคนโดยผ่านระดับอาวุโสทางเครือญาติซึ่งยังคงมีความเข้มแข็ง แม้เกิดปัญหาหมู่บ้านถูกแบ่งออกเป็น 2 หมู่ทำให้มีผู้ใหญ่บ้าน 2 คน เกิดความขัดแย้งกันระหว่างหมู่และแม้แต่ในหมู่เดียวกัน ท่ามกลางความขัดแย้งแต่ยังคงมีปรากฏการณ์ที่ผู้นำทางการปกครองให้ความเคารพต่อผู้นำทางธรรมชาติผ่านระดับอาวุโสทางเครือญาติ อันเป็นคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรมเรื่องความเคารพ ประการที่สอง คนเคารพสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ ความศรัทธา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน (ศาลปู่ตา) ที่ยังคงยึดถือสืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่นในงานบุญ งานประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรมเรื่องความใจงาม ใจผ่องแผ้ว

ยังคงมีสัญญาณความเสี่ยงต่อการสูญหายไปของคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรมสองประการนี้ค่อนข้างสูง อันความเสี่ยงจะนำสู่ความเปราะบางของชุมชน จนในที่สุดเกิดความแร้นแค้นทางจิตใจ ความดิ่งมดเสื่อมถอย ลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ยากต่อการรื้อฟื้น แต่ด้วยคุณลักษณะสองประการของชุมชนการวะตะธรรมที่เป็นจุดแข็งคือความเคารพและความใจงาม ที่ชุมชนยังคงมีอยู่จึงเกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยวให้ชุมชนอยู่ได้ อยู่รอด และอยู่ดี ทั้งยังส่งผลให้ชุมชนเห็นค่ากลางในการหากระบวนการชุมชนการวะตะธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อน หากไม่มีกระบวนการชุมชนการวะตะธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนแล้ว ความเป็นไปได้ว่าจะเกิดการสูญสลายไป อย่างที่คนเคารพธรรมชาติได้สูญสลายไปแล้ว จากการสนทนาและการสนทนากลุ่มย่อยของกลุ่มเป้าหมายที่สังเคราะห์คุณลักษณะ

ชุมชนการวาระธรรมนั้น ได้วิเคราะห์ร่วมกันเห็นว่า กระบวนการชุมชนการวาระธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อน
ในชุมชนบ้านห้วยจ้ง มีอยู่ 5 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 การสร้างกลุ่มคนการวาระธรรม

จากการสำรวจชุมชนบ้านยอดแกงและการทำแผนที่ภูมิสังคมชุมชน พบว่า มีคนในชุมชนที่เห็นคุณค่าและ
ให้ความสำคัญเรื่องความเคารพ และเข้าใจในพุทธธรรม การวาระตา 6 ซึ่งจะเห็นในการร่วมประกอบพิธีกรรมทาง
ศาสนา การอาราธนาศีลจะมีการกล่าวอาราธนาถึงพุทธการวาระตา ธรรมการวาระตา สังฆการวาระตา ศึกษาการวาระตา
อัปมาทการวาระตา ปฏิสันถารการวาระตา ทุกครั้งไป จึงได้กำหนดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยขับเคลื่อน
กระบวนการชุมชนการวาระธรรมที่เหมาะสมในชุมชนจากผู้คนที่เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญในเรื่องความเคารพ
เป็นเบื้องต้น จำนวน 100 คน ซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุ จำนวน 5 รูปนักวิชาการ จำนวน 5 คน ปราชญ์ชาวบ้าน
จำนวน 10 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คนผู้แทนชุมชนจำนวน 15 คน ครู จำนวน 5 คน ชาวบ้าน จำนวน 45 คน
เด็กและเยาวชน 10 คน

หลังจากเปิดเวทีเสวนากลุ่มเป้าหมายดังกล่าว พบว่า มีกลุ่มเป้าหมายที่สมัครใจเข้าร่วมในการขับเคลื่อน
กระบวนการชุมชนการวาระธรรมที่เหมาะสมในชุมชนบ้านยอดแกง จำนวน 50 คน จำนวน 20 ครอบครัว ซึ่ง
ประกอบด้วยนักวิชาการ จำนวน 2 คน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน ผู้แทนชุมชนจำนวน
5 คน ครู จำนวน 3 คน ชาวบ้าน จำนวน 20 คน เด็กและเยาวชน จำนวน 5 คน กลุ่มเป้าหมายที่สมัครใจเข้าร่วมงาน
วิจัยได้ผ่านการเสวนา และการสนทนากลุ่มย่อย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการพุทธธรรม เรื่องการวาระตา 6 อันเป็น
หลักธรรมเรื่องความเคารพ เรียนรู้ฐานคิดชุมชนการวาระธรรมคือ “เคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน สรรค์สร้างสังคมใจงาม”
ซึ่งสิ่งสำคัญที่เคารพร่วมกันคือ คนเคารพคน คนเคารพธรรมชาติ และคนเคารพสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งยังถือว่าสิ่งนี้เป็น
สิ่งสำคัญที่พึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้ออาทรกันและแบ่งปันด้วยความหนักแน่นจริงจัง มองเห็นคุณค่าและ
ความสำคัญแล้วปฏิบัติต่อบุคคล ต่อธรรมชาติ และต่อสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างถูกต้องและจริงใจ อีกทั้งเข้าใจว่าสังคมใจ
งาม หมายถึงสังคมที่ผู้คนมีสำนึกในคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีงาม ไฟเรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวังใน
การเสริมสร้างครอบครัวและชุมชนที่มีค่านิยมร่วมกันโดยยึดหลักผลประโยชน์ส่วนรวม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
ระหว่างกลุ่มคน ระหว่างพื้นที่ และระหว่างวัย พึ่งพาอาศัยและเอื้ออาทรเกื้อกูลกันและแบ่งปัน ภายใต้ความแตกต่าง
หลากหลายความคิด อีกทั้งสร้างการรับรู้ เข้าใจถึงคุณลักษณะชุมชนการวาระธรรม 8 ประการคือ 1.มองเห็นคุณค่า
และยึดถือว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งสำคัญ 2.เข้าใจในความจริงของชีวิต 3.ยึดแนวปฏิบัติตามหลักทางศาสนา 4.ให้ความสำคัญ
ต่อการเรียนรู้ 5.เคารพตนเอง 6.เคารพผู้อื่น 7.การสละให้ แบ่งปันกัน 8.ใจงาม ใจผ่องแผ้ว อยู่อย่างต่อเนืองตลอด
ระยะเวลาเดือนพฤศจิกายน 2564 ณ วัดอโศการาม บ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพที่ 1 เคารพกันผ่านพาข้าว(สำหรับอาหาร)

ขั้นที่ 2 การสถาปนากลุ่มชุมชนการะตะธรรม

หลังจากผ่านการปมเพาะตามระยะเวลาในขั้นที่ 1 คือขั้นการสร้างคนการะตะธรรมแล้ว จากการสนทนากลุ่มย่อยกลุ่มเป้าหมายยืนยันร่วมกันว่า กลุ่มเป้าหมายมีคุณลักษณะชุมชนการะตะธรรม 8 ประการด้วยผ่านขั้นรับรู้ ขั้นทำที่ยอมรับและขั้นแสดงความเป็นเจ้าของของชุมชนการะตะธรรม ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางสังคม อันเป็นแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาสังคมและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม สร้างความสมดุลของกระบวนการพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนและสิ่งแวดล้อม สร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมใหม่ที่สามารถให้คุณค่าทั้งในเชิงแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมด้วยเพราะคือ 1. เป็นนวัตกรรมที่คิดริเริ่มในระดับชุมชนในการแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานของชุมชน 2. เป็นนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหาเฉพาะพื้นที่และมีกลุ่มเป้าหมายในชุมชน 3. เป็นนวัตกรรมที่มุ่งหวังเปลี่ยนค่านิยมของคนในชุมชน

จึงสถาปนากลุ่มชุมชนการะตะธรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกและสร้างพลังขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนการะตะธรรมที่เหมาะสมในชุมชนบ้านยอดแกง โดยมีองค์กรนวัตกรรมคือ วัดโศการาม เป็นกลไกขับเคลื่อนชุมชนการะตะธรรมร่วมกันกับบ้าน วัดและโรงเรียน โดยกลุ่มเป้าหมายได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการเสวนาทางวิชาการ จำนวน 1 ครั้ง การสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 3 ครั้ง ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พุทธธรรมเรื่องการะตะตา 6 อันเป็นหลักธรรมเรื่องความเคารพ เรียนรู้ฐานคิดชุมชนการะตะธรรมคือ “เคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน สรรค์สร้างสังคมใจงาม” สิ่งสำคัญที่เคารพร่วมกันคือ คนเคารพคน คนเคารพธรรมชาติ และคนเคารพสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งยังถือว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญที่พึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้ออาทรกันและแบ่งปันโดยความหนักแน่นจริงจัง มองเห็นคุณค่าและความสำคัญแล้ว

[56]

Citation:

พระครูวิบูลวุฒิกร ดุสิต ศรีโคตร และ เกวลี ศรีโคตร. (2564). กระบวนการขับเคลื่อน ฝึ พราหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทูนครธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 1 (2), 47-66.

PhrakhuWibulwuthikorn, Srikoe, D., & Srikote, K. (2021). Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 1 (2), 47-66; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2021.9>

ปฏิบัติต่อบุคคล ต่อธรรมชาติ และต่อสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างถูกต้องและจริงใจ อีกทั้งเข้าใจว่าสังคมใจงาม หมายถึง สังคมที่ผู้คนมีสำนึกในคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีงาม ไม่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวังในการเสริมสร้าง ครอบครัว ชุมชนที่มีค่านิยมร่วมกันโดยยึดหลักผลประโยชน์ส่วนรวม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ระหว่างกลุ่มคน ระหว่าง พื้นที่ และระหว่างวัย พี่งพอาอาศัยและเอื้ออาทรเกื้อกูลกันและแบ่งปัน ภายใต้ความแตกต่างหลากหลายความคิด เข้าใจ ถึงคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม 8 ประการตลอดระยะเวลาเดือนมกราคม 2562 ณ วัดโศกการาม

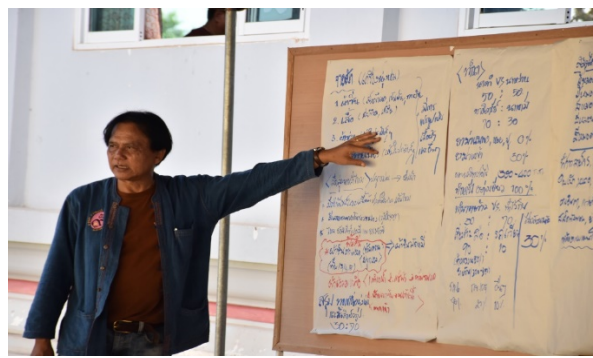
ภาพที่ 2 กลุ่มเป้าหมายถวายภัตตาหารก่อนการเสวนาทางวิชาการ

ภาพที่ 2 การเสวนาทางวิชาการชุมชนการวะตะธรรม

ภาพที่ 3 การสนทนากลุ่มย่อยของกลุ่มเป้าหมายและคณะผู้วิจัย

ภาพที่ 4 การสนทนากลุ่มย่อยของกลุ่มเป้าหมายและคณะผู้วิจัย

ขั้นที่3. การออกแบบกิจกรรมกลุ่มชุมชนการวะตะธรรม

จากการวิเคราะห์ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนชุมชน จำนวน 50 คนและ ครอบครัวต้นแบบ จำนวน 20 ครอบครัว เห็นว่า กิจกรรมกลุ่มที่จะนำสู่การสร้างคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม 8 ประการนั้น เริ่มต้นที่คุณลักษณะที่เป็นจุดแข็งของคนในชุมชนที่มีคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรมคือ ความเคารพ และความใจงาม ตามที่ได้วิเคราะห์ไว้ตอนศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมบ้านยอดแกง และรื้อฟื้นคืนคุณลักษณะที่เสื่อม

ถอย สูญสลายไป ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติกิจกรรมระหว่างกลุ่มคน ระหว่างวัย และระหว่างพื้นที่ ในเรื่องคนเคารพคน
คนเคารพธรรมชาติ และคนเคารพสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ

1. กิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่1 คือเห็นคุณค่าและยึดถือว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งสำคัญ
ได้แก่กิจกรรมทางการเกษตรคือ การทำนาข้าวปลอดสารพิษ การอบรมหมอดิน การอบรมปุ๋ยสั่งตัด การปลูกป่า
เพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมายเห็นคุณค่าและยึดถือว่าธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ต้องให้ความ
เคารพและพึงใส่ใจ ปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเอื้ออาทร ถูกต้องและจริงจัง

2. กิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่2 คือเข้าใจในความจริงของชีวิตได้แก่ การคิน
ควายสู่ท้องนาและสร้างเครือข่ายควาย การปลูกหญ้าแฝกและการปรับปรุงดิน การคินครกกระเดื่องสู่ชุมชน การ
เสวนาสืบสานรากเหง้าภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจในความจริงของชีวิต
ที่ต้องดำเนินตามวิถีพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการเกษตรพื้นบ้านที่ยั่งยืน

3. กิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่3 คือยึดแนวปฏิบัติตามหลักทางศาสนาได้แก่การ
อบรมบ่มเพาะศีลธรรม คุณธรรม การอบรมยาเสพติด การทำบุญประเพณีวันสำคัญทางศาสนาเพื่อการขับเคลื่อน
กิจกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมาย ดำเนินวิถีชีวิตโดยยึดแนวปฏิบัติตามหลักทางศาสนา

4. กิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่4 คือให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ได้แก่ การทำ
นา การเลี้ยงปลา การเลี้ยงกบ การปลูกป่า การเสวนาพัฒนาท้องถิ่นบนฐานการเคารพคน เคารพธรรมชาติ เคารพ
สิ่งเหนือธรรมชาติ การเสวนาพัฒนาการทางชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น ค่ายเยาวชนเรียนรู้ชุมชนการวะตะธรรม
ผ่านเขียน กวี ดนตรีและศิลปะ ค่ายเยาวชนถ่ายทอดทำสารคดีและหนังสือ ค่ายเยาวชนคนวรรณกรรมสังคัมสิเขียว
เพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมาย ดำเนินชีวิตโดยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ อีกทั้งทั้งทั้งการเรียนรู้
ระหว่างกลุ่มคน ระหว่างวัย และระหว่างพื้นที่ โดยถือเอาการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

5. กิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่5 คือเคารพตนเองได้แก่ การอบรมอาสาป้องกัน
ภัยพลเรือน (อปพร.) การอบรมบ่มเพาะศีลธรรม คุณธรรม การสวนาคอบครัวเข้มแข็งด้วยผู้นำ การทำนา ปลูก
ผัก ปลอดสารเคมีที่เป็นพืชอย่างสุจริต เพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมาย ดำเนินชีวิตด้วยการเคารพ
ตนเอง

6. กิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่6 คือเคารพผู้อื่นได้แก่ การเสวนาแลกเปลี่ยนภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น การเสวนาทางวิชาการชุมชนการวะตะธรรมบนฐานการวะตะ 6 การอบรมทดสอบคุณค่าของดิน
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้มาเยือน เครือข่ายเกษตรยั่งยืน เครือข่ายศิลปินครูบ้านป่า สลา คุณวุฒิ เครือข่าย
ศิลปินบ้านนอก (วสุ หัวหาญ) เครือข่ายสื่อวิทยุชุมชน เครือข่ายควาย เครือข่ายนักเขียน เพื่อการขับเคลื่อน
กิจกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมาย ดำเนินวิถีชีวิตด้วยการเคารพผู้อื่น อย่างจริงจังและเท่าเทียม

[58]

Citation:

พระครูวิบูลวุฒิกร ดุสิต ศรีโคตร และ เกวลี ศรีโคตร. (2564). กระบวนการขับเคลื่อน ฝั พราหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทูนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้าน
ยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 1 (2), 47-66.

PhrakhuWibulwuthikorn, Sriko, D., & Sriko, K. (2021). Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the
appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin Province. Interdisciplinary Academic and
Research Journal, 1 (2), 47-66; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2021.9>

7. กิจกรรมคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรม ประการที่7 คือการสละให้ แบ่งปันกัน ได้แก่การปลูกผัก ด้วยรักและแบ่งปันพันธุ์ การเลี้ยงไก่ดำปันพันธุ์ การลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว เครือข่ายควายแบ่งปัน เครือข่ายปัน พันธุ์ข้าว เครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ใต้องค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เครือข่ายความเป็นธรรม เพื่อการขับเคลื่อน กิจกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมาย ดำเนินวิถีชีวิตด้วยการสละให้เอื้ออาทรและแบ่งปันกัน

8. กิจกรรมคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรม ประการที่8 คือใจงาม ได้แก่การปลูกผักด้วยรักและแบ่งปัน พันธุ์ การเลี้ยงไก่ดำปันพันธุ์ การลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว เครือข่ายควายแบ่งปัน เครือข่ายปันพันธุ์ข้าว เครือข่าย ความเป็นธรรมเครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรม คุณธรรม เครือข่ายค่ายจิตอาสา เครือข่ายคนพอเพียง เครือข่ายคนฮักถิ่น เพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมายดำเนินวิถีชีวิตด้วยความมีใจงาม

ภาพที่ 5 คณะผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมาย ร่วมออกแบบกิจกรรมกลุ่ม

จากการวิเคราะห์ออกแบบกิจกรรมชุมชนคารวะตะธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนในชุมชนบ้านยอดแกง ของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนชุมชนและครอบครัวต้นแบบและคณะผู้วิจัย ในช่วงระยะเดือนมกราคม 2562 ด้วยการเสวนากลุ่ม และสนทนากลุ่มย่อย จนได้กิจกรรมที่มุ่งรื้อฟื้นคืนคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรมที่เสื่อมถอย และสูญสลายไป อีกทั้งเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรมที่เป็นจุดแข็ง 2 ประการคือการมีความ เคารพและความมีใจงาม เพื่อทำการขับเคลื่อนในขั้นต่อไป

ขั้นที่4. การขับเคลื่อนชุมชนคารวะตะธรรมที่เหมาะสมในชุมชนบ้านยอดแกง

หลังกลุ่มเป้าหมายออกแบบกิจกรรมชุมชนคารวะตะธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนในชุมชนบ้านยอด แกง ที่มุ่งรื้อฟื้นคืนคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรมที่เสื่อมถอยและสูญสลายไป อีกทั้งเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ ชุมชนคารวะตะธรรมที่เป็นจุดแข็ง 2 ประการ คือการมีความเคารพ และความมีใจงามบนฐานหลักพุทธธรรมเรื่อง ความเคารพ และฐานคิดชุมชนคารวะตะธรรมคือ “เคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน สรรค์สร้างสังคมใจงาม” สิ่งสำคัญที่

เคารพพร้อมกันคือ คนเคารพคน คนเคารพธรรมชาติ และคนเคารพสิ่งเหนือธรรมชาติ และสังคมใจงามที่ผู้คนมีสำนึกในคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีงาม ใฝ่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวังในการเสริมสร้างครอบครัวและชุมชนที่มีค่านิยมร่วมกันโดยยึดหลักผลประโยชน์ส่วนรวม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ระหว่างกลุ่มคน ระหว่างพื้นที่ และระหว่างวัย พึ่งพาอาศัยและเอื้ออาทรเกื้อกูลกันและแบ่งปัน ภายใต้ความแตกต่างหลากหลายความคิดจากการเสวนากลุ่มเป้าหมายได้กำหนดระยะเวลาการขับเคลื่อนในช่วงเดือน มกราคม – ตุลาคม 2562 ดังนี้

1.การขับเคลื่อนกิจกรรมคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรม ประการที่1 คือเห็นคุณค่าและยึดถือว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ได้แก่กิจกรรมทางการเกษตรคือ การทำนาข้าวปลอดสารพิษในช่วงเดือนมิถุนายน – ตุลาคม 2562 การอบรมหมอดิน การอบรมปุ๋ยสั่งตัด ในช่วงเดือนสิงหาคม 2562 การปลูกป่า ช่วงเดือนมกราคม 2557 ในการขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าว กลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์ร่วมกันถึงคุณค่าที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมว่า เป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและยึดถือว่าธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ต้องให้ความเคารพและพึงใส่ใจ ปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเอื้ออาทร ถูกต้องและจริงใจ เพราะหากสูญเสียความสมดุลทางธรรมชาติแล้ว ในที่สุดธรรมชาติจะลงโทษคนในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นฤดูกาลผลผลิตเคลื่อน ผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ สุขภาวะสูญสิ้น เป็นต้น

2.การขับเคลื่อนกิจกรรมคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรม ประการที่2 คือเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตได้แก่ การปลูกหญ้าแฝกและการปรับปรุงดิน ในช่วงเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ 2557 การเสวนาสืบสานรากเหง้าภูมิปัญญาท้องถิ่น ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2557 การคืนควายสู่ท้องนาและสร้างเครือข่ายควาย การคืนครกกระต๋องสู่ชุมชน ในช่วงเดือนมีนาคม 2557 ในการขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวกลุ่มเป้าหมายได้วิเคราะห์ร่วมกันถึงคุณค่าที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมว่าเป็นการชี้ให้เห็น ให้เข้าใจในความจริงของชีวิตที่ต้องดำเนินตามวิถีพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นการเกษตรที่ยั่งยืน

3.การขับเคลื่อนกิจกรรมคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรม ประการที่3 คือยึดแนวปฏิบัติตามหลักทางศาสนาได้แก่การอบรมบ่มเพาะศีลธรรม คุณธรรม ในช่วงเดือนมีนาคม 2557 การอบรมยาเสพติด ในช่วงเดือนเมษายน 2557 การทำบุญประเพณีวันสำคัญทางศาสนา ในช่วงเดือนมกราคม- มิถุนายน 2557ในการขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่มเป้าหมายได้วิเคราะห์ร่วมกันถึงคุณค่าที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมว่าเป็นการชี้ให้เห็น การดำเนินวิถีชีวิตโดยยึดแนวปฏิบัติตามหลักทางศาสนาที่ถือเอากฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ھاใช้กฎเกณฑ์ทางกฎหมายหรือทางปกครอง ถูกผิด ชั่วดี ความเที่ยงแท้ ยุติธรรม เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่โดยธรรมชาติ ھاใช้การขีดเขียนหรือปรุงแต่งขึ้นมา

4.การขับเคลื่อนกิจกรรมคุณลักษณะชุมชนคารวะตะธรรม ประการที่4 คือให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ได้แก่ การทำนา การเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด การเลี้ยงกบ การปลูกป่า ในช่วงเดือนมกราคม – เมษายน 2557 การ

[60]

Citation:

พระครูวิบูลวุฒิกร ดุสิต ศรีโคตร และ เกวลี ศรีโคตร. (2564). กระบวนการขับเคลื่อน ฝั พราหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นคุณศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 1 (2), 47-66.

PhrakhuWibulwuthikorn, Sriko, D., & Sriko, K. (2021). Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 1 (2), 47-66; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2021.9>

เสวนาพัฒนาการทางสังคมกับการพัฒนาท้องถิ่น โดยวิทยากรนายยืนยง โอภากุล (แอ๊ด คาราบาว) ในช่วงเดือน มีนาคม 2557 ค่ายเยาวชนคนวรรณกรรม ในช่วงเดือนมีนาคม 2557 ค่ายเยาวชนค่ายทำสารคดีและหนังสือ ค่าย สังคมสีเขียว ในช่วงเดือนมีนาคม 2557 การเสวนาพัฒนาท้องถิ่นบนฐานการเคารพคน โดยวิทยากรอาจารย์ค ทาวุธ ทองไทย (ไข่ มาลีฮวนน่า) ในช่วงเดือนเมษายน 2557 ค่ายเยาวชนเรียนรู้ชุมชนการวะตะธรรมผ่านเขียน กวี ดนตรีและศิลปะ ในช่วงเดือนเมษายน 2527 ในการขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์ร่วมกันถึงคุณค่าที่ เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมว่าเป็นการชี้ให้เห็น การดำเนินชีวิตโดยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ อีกทั้งทั้งการ เรียนรู้ระหว่างกลุ่มคน ระหว่างวัย และระหว่างพื้นที่ โดยถือเอาการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบอย่างต่อเนื่องตลอด ชีวิต

5. การขับเคลื่อนกิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่5 คือเคารพตนเองได้แก่ การ อบรมอาสาป้องกันภัยพลเรือน(อปพร.)ในช่วงเดือนมกราคม 2557 การอบรมบ่มเพาะศีลธรรม คุณธรรม ในช่วง เดือนกุมภาพันธ์ 2557 การเสวนาครอบครัวเข้มแข็งด้วยผู้นำ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2557 การทำนา ปลูกผัก ปลอดภัยเป็นพิษอย่างสุจริต ในเดือนมกราคม – เมษายน 2557 ในการขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวทำให้ กลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์ร่วมกันถึงคุณค่าที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมว่าเป็นการชี้ให้เห็นการดำเนินชีวิตด้วย การเคารพตนเอง ซึ่งเป็นการเริ่มต้นที่ตนและผ่านการหาเลี้ยงครอบครัวด้วยความดี มีความอดทน เข้มแข็งและเป็น ผู้นำ จึงเป็นการเคารพตนเอง

6. การขับเคลื่อนกิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่6 คือเคารพผู้อื่นได้แก่ การเสวนา แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่น ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2557 การเสวนาทางวิชาการชุมชนการวะตะธรรมบนฐาน การวะตะ 6 ในช่วงเดือนมีนาคม 2557 การอบรมทดสอบคุณค่าของดิน ในเดือนมีนาคม 2557เครือข่ายสื่อวิทยุ ชุมชน เครือข่ายควาย เครือข่ายนักเขียน ในช่วงเดือนเมษายน 2557 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้มาเยือน ท่านดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ในช่วงเดือนเมษายน 2556 และดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ดร.ลลิต ถนอมสิงห์ ในช่วงเดือนมีนาคม 2557 เครือข่ายเกษตรยั่งยืน เครือข่ายศิลปินครูบ้านป่า สลา คุณวุฒิ ในช่วงเดือนตุลาคม 2556 เครือข่ายศิลปิน บ้านนอก (วสุ หัวหาญ)ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2556 ในการขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวกลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์ ร่วมกันถึงคุณค่าที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมว่าเป็นการชี้ให้เห็นการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการเคารพผู้อื่น อย่าง จริงจังและเท่าเทียม

7.การขับเคลื่อนกิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการวะตะธรรม ประการที่7 คือการสละให้ แบ่งปันกัน ได้แก่ การปลูกผักด้วยรักและแบ่งปัน ในช่วงเดือนมีนาคม 2557 เครือข่ายควายแบ่งปัน เครือข่ายปันพันธุ์ข้าว ในช่วง เดือนมีนาคม 2557 เครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ เครือข่ายความเป็นธรรม ในช่วงพฤษภาคม 2557 เครือข่ายควาย แบ่งปัน ในช่วงเดือนเมษายน 2557 เครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2557 เครือข่ายสร้างความ

เป็นธรรม ในเดือนพฤษภาคม 2557 การลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว ในช่วงพฤศจิกายน-ธันวาคม 2556 การเลี้ยงไก่ดำป็นพันธุ์เริ่มเมษายน 2556 ในการขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวกลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์ร่วมกันถึงคุณค่าจากการขับเคลื่อนกิจกรรมว่าเป็นการชี้ให้เห็น การดำเนินวิถีชีวิตด้วยการสละให้ เอื้ออาทรและแบ่งปันกัน

8. การขับเคลื่อนกิจกรรมคุณลักษณะชุมชนการระตะธรรม ประการที่ 8 คือใจงาม ได้แก่การปลูกผักด้วยรักและแบ่งปันพันธุ์ ในช่วงเดือนมีนาคม 2557 เครือข่ายควายแบ่งปัน เครือข่ายพันธุ์ข้าวในช่วงเดือนเมษายน 2557 เครือข่ายความเป็นธรรมในช่วงเดือนพฤษภาคม 2557 เครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรม คุณธรรม เครือข่ายจิตอาสา ในช่วงเดือนเมษายน 2557 เครือข่ายคนพอเพียง เครือข่ายคนฮักถิ่นในช่วงเดือนเมษายน 2557 การเลี้ยงไก่ดำป็นพันธุ์ เริ่มเมษายน 2556 ในการขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวกลุ่มเป้าหมายได้วิเคราะห์ร่วมกันถึงคุณค่าที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมว่าเป็นการชี้ให้เห็น การดำเนินวิถีชีวิตด้วยความมีใจงาม

จากการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนการระตะธรรมที่เหมาะสมในชุมชนบ้านยอดแกง ตลอดระยะเวลาตั้งแต่เดือนมกราคม - เดือนพฤษภาคม 2557 พบว่า กลุ่มเป้าหมายให้ความพึงพอใจในคุณค่าที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรม อันเนื่องจากพฤติกรรมของกลุ่มได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ด้วยการดำเนินวิถีชีวิตที่เข้าถึงคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการระตะธรรม

ขั้นที่ 5 เสริมสร้างพลังเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน

จากผู้วิจัยสังเกตเห็น จากเวทีเสวนากลุ่มเป้าหมายและจากการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมายนั้น ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายได้วิเคราะห์ร่วมกันยืนยันถึงคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการระตะธรรม ที่กลุ่มเป้าหมายมีมากถึงร้อยละ 80 นั้น ยังต้องเสริมสร้างพลัง เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนการระตะธรรมให้กับกลุ่ม ดังนั้น ในขั้นนี้จึงจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในกลุ่มเป้าหมายและเครือข่ายที่มีจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนชุมชนจำนวน 30 คนและครอบครัวต้นแบบจำนวน 8 ครอบครัว รวมจำนวน 50 คน ที่ยังคงร่วมกันขับเคลื่อนต่อมาจนถึงระยะหลังสุด เป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวน 100 คน ในชุมชนบ้านยอดแกง เครือข่ายชุมชนบ้านหนองหญ้า จำนวน 100 คน และชุมชนบ้านพัฒนาอามัย จำนวน 100 คน ในตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยแบ่งเวทีออกเป็น 3 เวทีคือ

เวทีชุมชนบ้านยอดแกง จำนวน 100 คน

เวทีชุมชนบ้านหนองหญ้าปล้อง จำนวน 100 คน

เวทีชุมชนบ้านพัฒนาอามัย จำนวน 100 คน

จากเวทีการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง 3 เวที กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มคน ระหว่างวัย และระหว่างพื้นที่ อันเป็นการสร้างพลังในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคน 3 วัย คือคนวัยสูงอายุ คนวัยกลางคนและคนวัยเด็ก และเยาวชน นอกจากเวทีชุมชน 3 เวที ยังมีเวทีการสร้างพลังในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคน 3 วัยในชุมชนบ้าน

ยอดแกง จำนวน 40 คนผ่านงานศิลปะ เพลงดนตรี บนเนื้อหาที่เป็นฐานคิดของชุมชนการะตะธรรม “เคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน สรรค์สร้าง สังคมใจงาม “ จากการประเมินของกลุ่มเป้าหมายร่วมกันกับผู้วิจัย พบว่า กระบวนการในขั้นนี้เป็นการเสริมสร้างพลังเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเดือนพฤษภาคม 2562 นั้น ได้บรรลุถึงการสร้างพลังในการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีพลังยิ่ง ระหว่างกลุ่มเป้าหมายและเครือข่าย ด้วยความรู้ เข้าใจ เป็นเจ้าของ อย่างมีจิตสำนึกและมีพลัง ในการเข้าร่วมการขับเคลื่อนคุณลักษณะ 8 ประการและฐานคิดของชุมชนการะตะธรรม ด้วยดี จนก่อเกิดกลุ่มเยาวชนชุมชนการะตะธรรมขึ้น อีกทั้งจะเข้าร่วมขับเคลื่อนในการขยายเครือข่ายสู่ชุมชนพื้นที่อื่น

ข้อสรุป ชุมชนการะตะธรรมเกิดจากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม พบว่าสังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงไปในทุกด้านอย่างรวดเร็ว มีสัญญาณบ่งบอกว่าคนเริ่มเสื่อมถอยคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีงาม ความสัมพันธ์กับคนรอบข้างลดลงสร้างพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้น นำไปสู่ความแตกแยกในครอบครัว และการมีส่วนร่วมในสังคมลดลง อันเกิดจากคนขาดภูมิคุ้มกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ผู้คนขาดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งเรื่องการศึกษา ทักษะการทำงานและการดำเนินชีวิต การสร้างสถาบันของชุมชนให้เข้มแข็งเป็นพลังร่วมในการทำหน้าที่ยุติธรรมเหมาะสมสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาที่ยึดหลักผลประโยชน์ของชุมชนโดยส่วนรวม จากเวทีชุมชนบ้านห้วยวังจี้ก่อตั้ง ชุมชนการะตะธรรม เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชน โดยการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมชุมชนการะตะธรรมที่มีอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ศึกษากระบวนการชุมชนการะตะธรรมที่เหมาะสมในชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ และศึกษาการนำกระบวนการชุมชนการะตะธรรมที่เหมาะสมไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนพื้นที่อื่นต่อไป ดังได้ข้อค้นพบดังกล่าว

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษากระบวนการชุมชนการะตะธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการสนทนาและการสนทนากลุ่มย่อยกลุ่มเป้าหมายได้วิเคราะห์ร่วมกันเห็นว่า กระบวนการชุมชนการะตะธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนชุมชนบ้านยอดแกง มีอยู่ 5 ขั้นตอนคือ การสร้างกลุ่มคน การสถาปนากลุ่ม การออกแบบกิจกรรมกลุ่ม การขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่ม การเสริมสร้างพลังเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่ม

จากการศึกษากระบวนการชุมชนการะตะธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์พบว่า (1) หลังสร้างการรับรู้แก่กลุ่มเป้าหมายถึงฐานคิดและคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการะตะธรรมแล้ว กลุ่มเป้าหมายมีท่าทีที่ตอบรับ จนแสดงความเป็นเจ้าของชุมชนการะตะธรรมจึงได้สถาปนากลุ่มชุมชนการะตะธรรมขึ้น (2) หลังสถาปนากลุ่มจึงออกแบบ กำหนดกิจกรรมขับเคลื่อนเพื่อ

[63]

Citation:

พระครูวิบูลวุฒิกร ดุสิต ศรีโคตร และ เกวลี ศรีโคตร. (2564). กระบวนการขับเคลื่อน ฝึ พราหมณ์ พุทธ ในการพัฒนาคุณธรรมบนต้นทูนศรัทธาเดิมที่เหมาะสมของชุมชนบ้านยอดแกง ตำบลยอดแกง อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 1 (2), 47-66.
PhrakhuWibulwuthikorn, Srikoe, D., & Srikote, K. (2021). Process of Driving Ghosts: Brahmins: Buddhism in Moral Development based on the appropriate original faith cost of Ban Yot Kaeng community, Yod Kang sub-district, Na Mon district, Kalasin Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 1 (2), 47-66; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2021.9>

สร้างจิตสำนึก ความตระหนักในความเป็นชุมชนการวตะธรรม (3) การสร้างพลังความเป็นชุมชนการวตะธรรมให้กับกลุ่ม เติมเสริมพลังให้แก่งขึ้นด้วยการสร้างกลุ่มเยาวชนการวตะธรรมขึ้นมา

กระบวนการชุมชนการวตะธรรมที่เหมาะสมไปเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนพื้นที่อื่นจากการวิเคราะห์พบว่าการนำชุมชนการวตะธรรมเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนพื้นที่อื่น เป็นการเชื่อมโยงในการเรียนรู้โดยเรียนรู้ได้ด้วยเชิงประจักษ์ในพฤติกรรม ผ่านกิจกรรมหลักในการเรียนรู้ร่วมกันเป็น 2 ช่องทางคือ 1) การนำชุมชนการวตะธรรมไปเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนพื้นที่อื่น และ2) ชุมชนพื้นที่อื่นมาเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนการวตะธรรม

1.การนำชุมชนการวตะธรรมไปเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนพื้นที่อื่นในประเด็นสำคัญของแต่ละพื้นที่เมื่อผู้วิจัยนำฐานคิดและคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการวตะธรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันพบว่ากลุ่มเป้าหมายมีการรับรู้และมีทำที่ที่ตอบรับในฐานคิดและคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการวตะธรรมเป็นอย่างดี แต่จะถึงขั้นแสดงความเป็นเจ้าของชุมชนการวตะธรรมแล้วนำไปขับเคลื่อนในชุมชนตนเองหรือไม่นั้น เป็นเรื่องของชุมชนเขาเอง

2. ชุมชนพื้นที่อื่นมาเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนการวตะธรรมในประเด็นสำคัญของแต่ละพื้นที่เมื่อผู้วิจัยนำฐานคิดและคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการวตะธรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันพบว่า กลุ่มเป้าหมายมีการรับรู้และมีทำที่ที่ตอบรับในฐานคิดและคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการวตะธรรมเป็นอย่างดี แต่จะถึงขั้นแสดงความเป็นเจ้าของชุมชนการวตะธรรมแล้วนำไปขับเคลื่อนในชุมชนตนเองหรือไม่นั้น เป็นเรื่องของชุมชนเขาเอง

ประเด็นที่ 2 กระบวนการสร้างชุมชนการวตะธรรม

ข้อค้นพบจากการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างชุมชนการวตะธรรม5 ขั้นตอน ความยากอยู่ที่จุดเปลี่ยนถ่ายจากการรับรู้สู่ความเป็นเจ้าของคือจุดเปลี่ยนถ่ายจากขั้นที่ 1 ไปสู่ขั้นที่ 2 นั่นคือทำอะไรที่จะทำให้กลุ่มคนเข้าใจได้ว่าตนเป็นเจ้าของชุมชนการวตะธรรม ความยากไม่ได้อยู่ที่การตั้งกลุ่มหรือการสถาปนากลุ่ม แต่อยู่ที่เขาจะกล้าประกาศว่าตนเป็นชุมชนการวตะธรรมต่างหาก ผู้วิจัยเห็นว่า หลังจากการรวบรวมคนเป็นกลุ่มแล้วจุดเปลี่ยนถ่ายที่จะสถาปนากลุ่มเป็นเรื่องยาก การเคลื่อนงานจึงต้องเป็นไปตามทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่11 คือเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในการบ่มเพาะให้คนมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมในวิถีชีวิต โดยการส่งเสริมการมีอาชีพและรายได้ที่แน่นอน สามารถดำรงชีวิตอย่างพอเพียง พัฒนาวัฒนธรรมที่ดีงามอาทิ ความเอื้ออาทรและการเป็นเครือญาติมาใช้ในวิถีชีวิต รู้จักใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้อง และมีจิตสำนึกในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมที่จะมีผลกระทบต่อระเบียบทางวัฒนธรรมผลักดันให้ชุมชนเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัวและชุมชน พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน ค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นและปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น พึ่งพาตนเองบนทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในชุมชน ลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิด เข้าใจในพฤติกรรมวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขระหว่างกลุ่มคน ระหว่างพื้นที่ และระหว่างวัย เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์บนพื้นฐานของความไว้วางใจ

อีกทั้งแนวทางที่ชุมชนเคารพวัฒนธรรมขับเคลื่อนยังสอดคล้องในประเด็นที่ สังคมสีเขียวกล่าวถึงคือ การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วิถีชีวิตไทย และความตระหนักถึงประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนไทย เป็นภูมิคุ้มกันนำไปสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียวที่มีแบบแผนการผลิตและบริโภคอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการเปลี่ยนพฤติกรรมจากการบริโภคเกินพอดีไปสู่วิถีแห่งการผลิตและการบริโภคที่มีความพอดี ประหยัด รู้คุณค่าและยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนยังขาดความตระหนักและห่วงใยในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งการที่ชุมชน ภาคประชาชน และประชาสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น จนสามารถรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนรวมทั้งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถทำให้อนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างยั่งยืน

เมื่อกลุ่มคนเป็นเจ้าของชุมชนเคารพวัฒนธรรมแล้ว ผ่านขั้น 2 แล้วขั้นที่3 ขั้นที่4ก็ขับเคลื่อนไปได้อย่างไม่ยาก สิ่งที่น่าพาก้าวข้ามสู่ความเป็นเจ้าของชุมชนเคารพวัฒนธรรม คือการเคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน สิ่งที่เป็นการเคารพสิ่งสำคัญร่วมกันนั้นคือคุณลักษณะ 8 ประการการยอมรับความเป็นชุมชนเคารพวัฒนธรรมนั้นคือการยอมรับในคุณลักษณะ 8 ประการ คือความเป็นเจ้าของคุณลักษณะ 8 ประการนั่นเอง แต่มีความท้าทายในประเด็นการขับเคลื่อนงาน ขั้น5(พลัง) ท้าทายคือ คนไม่ล่วงรู้อนาคต ถามว่า ชุมชนเคารพวัฒนธรรมจะเดินไปได้อีกนานเท่าใดตอบได้ไหม ไม่มีใครตอบได้ แผนก็ปีแผนเท่านั้นปีเป็นเรื่องคาดเดาทั้งนั้น แต่เราเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ขับเคลื่อนมาจนถึงความเป็นเจ้าของชุมชนเคารพวัฒนธรรม สร้างจนเป็นจิตสำนึก นำสู่พลังภายในจนระเบิดออกมาจากภายในจึงเชื่อมั่นว่าชุมชนเคารพวัฒนธรรมนั้นจะสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ด้วยดี ชุมชนเคารพวัฒนธรรมเกิดจากความเป็นจริงของชุมชน คนเห็นคุณค่าและความสำคัญของชุมชนเคารพวัฒนธรรม ทั้งยังเชื่อมั่นว่าบนฐานของความเคารพ คนเคารพคนผ่านระบบอาวุโสทางเครือญาติ จึงทำให้ออกเกิดคนใจงาม ทำให้เชื่อมั่นว่าจากความเคารพ จากความใจงามนั้นมันจะขับเคลื่อนต่อไปได้ และยังเชื่อมั่นถึงความเชื่อมโยงความใกล้ชิดทางสังคมว่า อานุภาพของความเชื่อมโยงมันทำให้ขับเคลื่อนไปได้ เราเชื่อถึงพลังของคนต่างวัยที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันในชุมชนเคารพวัฒนธรรม เราจึงมีกลุ่มเยาวชนชุมชนเคารพวัฒนธรรมเกิดขึ้นและเชื่อมั่นว่ามันจะเป็นพลวัตต่อไป ผ่านคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า เราเชื่อมั่นว่าจะเป็นอย่างนั้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จะต้องเข้าใจว่าฐานคิดและคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนการวะตะธรรมนั้น ล้วนผ่านการประพฤติตามธาตุ 5 เป็นลำดับขั้น ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกให้ผู้คนในชุมชนเป็นการลดขั้นตอนของธาตุ 5 เพราะจิตสำนึกไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากไม่ผ่านขั้นรับรู้ มีท่าทีตอบรับที่ดี และแสดงความเป็นเจ้าของ จึงจะก่อเกิดจิตสำนึกและมีพลังในขั้นสุดท้าย

จะต้องเข้าใจว่างานวิจัยนี้เป็นงานมุ่งเปลี่ยนค่านิยมทางความคิด ผู้วิจัยคงต้องอาศัยการสร้างบารมีและความน่าเชื่อถือในการปฏิบัติตน ตลอดจนมีความสามารถในการเข้าถึงจิตวิญญาณของคน จิตวิญญาณของชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีงานวิจัยที่จะนำผลงานวิจัย ชุมชนการวะตะธรรมไปใช้ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยอยากเห็น“อำนาจกฎเกณฑ์ และคุณค่าของคาร์วะตะธรรม” ว่าเป็นอย่างไร เพราะการขับเคลื่อนงานชุมชนการวะตะธรรม เป็นแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชนบนฐานคิดและคุณลักษณะ 8 ประการ ไม่ได้คั่นลิกลงใน อำนาจกฎเกณฑ์ และคุณค่า

เอกสารอ้างอิง

- ปัญญา เทพสิงห์ และเก็ตถวา บุญปรากฏ. (2559). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมชายแดนไทย-มาเลเซีย : กรณีศึกษาชุมชนโละจูด จังหวัดนราธิวาส. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา* 11(1),19-38.
- ปิยะ กิจถาวร. (2547). วิจัยชาวบ้านในบริบทของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชุมชนชายแดนปัตตานี : หน่วยวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- พะเยา นุเสน. (2562). การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาระเบียบชุมชนในเขตพื้นที่แขวงนครพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่. *พืชมเนศวร์สาร*, 15(2),141-148.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12”. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- เสรี พงศ์พิช. (2547). *ร้อยคำที่ควรรู้*. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา
- อัจฉรา ชลาชนานาวิน (2560). บทบาทภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองหลังภัยพิบัติเพื่อความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. *วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ*. 8 (3), 31-41.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์